

Révai magánhangzó-meghatározása

RÉVAI *Elaboratio* grammaticájának fonetikai részében így határozza meg a magánhangzót: *Vocales dicuntur literae, oris tantum hiatus vario, sine ulla organorum collisione, clare, pureque in gutture sonantes* (I, 1806-i kiad., 58). GOMBOCZ megjegyzése szerint ez „megfelel a magánhangzokról vallott mai felfogásunknak, hogy t. i. a magánhangzók hangszínére [...] csupán a szájúregnek mint rezonátornak sajátos méretei jellemzők, s még RÉVAI magyar nyelvtudományi kézikönyvében használt tátó elnevezés is a TECHMERTŐL ajánlott mundöffner-re emlékeztet” (ÖM. II/1, [7]).

Mint GOMBOCZ kiemeli, tisztázásra szorul, hogy RÉVAI-nak az egyes hangok képzésére vonatkozó fejtegetései mennyiben saját megfigyelésének eredményei, s mennyiben keletkeztek a korabeli héber filológia hatása alatt (i. h.). Alább kimutatjuk, hogy a magánhangzó meghatározását is, a tátó műszót is RÉVAI ismerhette már az irodalomból.

1. A magánhangzónak igen hasonló definíciója megtalálható már SZENT ÁGOSTONNAK *De ordine c.* munkájában: *Progressa deinde ratio animadvertit eosdem oris sonos quibus loqueremur, et quos litteris jam signaverat, alios esse qui moderato varie hiatus, quasi enodati ac simplices, faucibus sine ulla collisione¹ defluerent, alios diverso pressu oris, tenere tamen aliquem sonum; extremos autem qui nisi adjunctis sibi primis erumpere non valerent. Itaque litteras hoc ordine quo expositae sunt, vocales,¹ semivocales et mutas nominavit* (*De ordine*, lib. II., cap. XII.; MIGNÉ, PL., t. XXXII., 1012. h.).

Ezt a meghatározást — némi módosítással — SZEVIILLAI IZIDOR ismert munkája, az *Etymologiarum libri XX* is átvette: *Litterarum duplex modus est; dividuntur enim principaliter in duas partes, in vocales et consonantes: vocales sunt quae directo hiatus faucium sine ulla collisione varie emittuntur¹* (MIGNÉ, PL., t. LXXXII., 78. h.; a kiadó ugyane lapon hivatkozik egy jegyzetben SZENT ÁGOSTON imént idézett helyére).

Nyilván későbbi szerzők is magukévá tették a szóban forgó definíciót; ezt már SZEVIILLAI IZIDOR nagy tekintélye is valószínűvé teszi. A meghatározás magva egyébként föllelhető már ARISZTOTELÉSZben és DIONÜSZIOSZ THRAXban (ARISZTOTELÉSZRE vonatkozóan vö. H. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern*. I², 1890. 258; l. továbbá: DIONYSII HALICARNASSENSIS *De compositione verborum liber*. Edidit GODOFREDVS SCHAEFER. Lipsiae 1808. 160—1.

¹ Én emeltem ki. V. O. A.

2. A *tátó* műszót nem találtam meg RÉVAI nyelvtudományi kézikönyvében. Előfordul azonban fiatalabb korában írt helyesírási értekezésében (Révay [!] János Miklós értekezése a' régi magyar írásmódról. MS. Sec. [!] XVIII. (A. 1783); a Széchényi Könyvtár kéziratárában, Fol. Hung. 614. jelzet alatt): 29^a (kétszer): *TÁTÓ BETŰK* [= magánhangzók], uo.: *ZÁRLÓ BETŰK* [= mássalhangzók], uo.: *a' tátokat [!] a' zárlóktól*. E munka elején a *tátó betűkről* kifejezésben a *tátó* át van húzva, s helyébe a *magánhangzó* szót írták (pl. az 1^b lapon kétszer vagy háromszor); hasonlóképpen a *zárló betű*-ből *mássalhangzó betű* lett (4^a). RÉVAI kéziratának néhány részletét közölte MELICH (MNy. IV, 4 kk.).

A *tátó* terminust már RÁT MÁTYÁS is használta: én ezen: *Vocalis, Consonans, Syllaba* nevezeteket így téfzem-ki Magyarúl, (a mint vélem igen) érthetőképben: *tátó, zárló betű, tátás* vagy *tátat*. Mert a Vocálisra ki-kell az embernek a fáját tátani; a Confonánsra ellenben némelly részeit a fájának öfzve kell zárni. A hány fyllabából áll a fzó, anynyi fáj-tátás kívántatik (Magyar Hirmondó, 1780. esztendő, 14).

RÁT MÁTYÁS *tátó* szavát más is ismerte, például idézi RÁJNIS JÓZSEF 1781-ben megjelent Kalaúzának todalékában (A' Magyar Helikonra Vezérlő Kalaúzhoz Tartozó Meg-Szerzés. 70—1).

RÁT MÁTYÁS említett műszavait tárgyalta már SIMAI ÖDÖN a „Magyar Hirmondó” nyelvújítási alkotásainak vizsgálatakor (MNy. VII, 250—1).

VÉRTES O. ANDRÁS

